

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Przykładowe projekty związane z leśnictwem

European Network for
Rural Development

Sfinansowana

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD) przyczynia się do efektywnego wdrożenia programów rozwoju obszarów wiejskich (PROW) w całej Unii Europejskiej (UE).

Każde państwo członkowskie utworzyło krajową sieć obszarów wiejskich (KSOW), która skupia organizacje i organy administracji zaangażowane w rozwój wsi.

Na poziomie UE Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich zapewnia tworzenie sieci kontaktów między wspomnianymi sieciami krajowymi, organami administracji państwowej oraz organizacjami unijnymi.

Więcej informacji można znaleźć na stronie internetowej Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (<http://enrd.ec.europa.eu>)

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Wymiana informacji stanowi ważny element działalności krajowych sieci obszarów wiejskich i Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Niniejsza broszura stanowi część cyklu publikacji Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, których celem jest propagowanie wymiany informacji.

Poszczególne wydania broszury przedstawiają różne rodzaje projektów, które otrzymały dofinansowanie w ramach PROW z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W niniejszym wydaniu zaprezentowano formy wsparcia w ramach EFRROW dla różnych rodzajów projektów związanych z lasami i terenami zalesionymi UE.

Pozostałe wydania broszury mogą zostać pobrane z *biblioteki ENRD*¹, zaś *baza danych projektów PROW*² zawiera wiele przykładów pomocy udzielonej w ramach EFRROW na rzecz inicjatyw wspierających rozwój obszarów wiejskich.

Redaktor naczelny: Rob Peters, kierownik działu, Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich KE.
Rękopis złożono w grudniu 2011 r. Oryginalną wersję publikacji stanowi wersja w języku angielskim.

© Unia Europejska, 2011 r.

Kopiowanie jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła.

Treść niniejszej publikacji niekoniecznie odzwierciedla poglądy instytucji Unii Europejskiej.

Podziękowania

Zespół redaktorski Punktu Kontaktowego Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Tim Hudson, Fabio Cossu, Ilse Vanrijsingen
Fotografia na okładce: © Tim Hudson

1 http://enrd.ec.europa.eu/en-rd-library/eafrd_examples_of_projects_brochure_en/pl/eafrd_examples_of_projects_brochure_pl_home.cfm

2 http://enrd.ec.europa.eu/projects/es/projects_home.cfm

Spis treści

Przykładowe projekty EFRROW związane z leśnictwem

Wstęp – wsparcie w ramach EFRROW na rzecz lasów UE	3
Przyrost lasów – ŁOTWA	4
Lasy wielofunkcyjne – DANIA.....	6
Tereny zalesione o wysokich wartościach przyrodniczych – PORTUGALIA	8
Paliwo drzewne – IRLANDIA	10
Wsparcie dla zatrudnienia w leśnictwie – RUMUNIA	12
Ochrona potencjału leśnego – LITWA	14
Turystyka leśna – SŁOWACJA	16
Kultura na terenach zalesionych – BELGIA	18
Lasy górskie – SŁOWENIA	20

Leśnictwo a EFRROW

Lasy w Unii Europejskiej występują w różnych formacjach i odmianach. Ta różnorodność unijnych zasobów leśnych dotyczy wszystkich terenów zalesionych. Obejmuje uprawy gospodarcze prowadzone w celu produkcji drewna, formacje leśne na gruntach rolnych lub w parkach, a także większe połacie naturalnych lub pół-naturalnych terenów zalesionych.

Wszystkie wymienione zasoby leśne dostarczają obywatelom UE całą gamę rozmaitych korzyści. Głównymi korzyściami płynącymi z obecności lasów są: surowce wtórne na budowę, paliwo będące źródłem energii odnawialnej, przestrzeń rekreacyjna, siedliska różnorodności biologicznej, składowanie dwutlenku węgla w ramach walki ze zmianą klimatu, żywność, świeże powietrze oraz czysta woda.

Ponadto gałęzie przemysłu oparte na leśnictwie generują w gospodarce unijnej obroty przekraczające 300 mld EUR, zapewniając ponad dwa miliony stanowisk pracy w państwach członkowskich.

Utrzymanie ilości i jakości unijnych zasobów leśnych pomaga zachować wyżej wymienione korzyści w perspektywie długoterminowej. Tego rodzaju procesy wspiera finansowo Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) wykorzystywany

przez zainteresowane podmioty z obszarów wiejskich w krajach należących do UE w celu podtrzymania wielofunkcyjności naszych lasów.

Opracowano specjalne środki EFRROW, realizowane za pośrednictwem Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) państw członkowskich, mające na celu wspieranie projektów dotyczących podwyższania wartości gospodarczej lasów na szczeblu lokalnym i regionalnym.

W niniejszej broszurze przedstawiono wybrane projekty w ramach EFRROW dotyczące obszarów leśnych ukazujące korzyści gospodarcze, społeczne i środowiskowe wynikające z różnych działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich realizowanych w europejskich lasach.

Celem niniejszego zbioru artykułów, wydanego w 2011 r., ogłoszonym przez ONZ *Międzynarodowym Rokiem Lasów*³, jest podniesienie świadomości na temat zrównoważonego rozwoju lasów oraz zaprezentowanie możliwości wykorzystania wsparcia w ramach EFRROW przez przedsiębiorstwa, osoby indywidualne oraz organizacje z zamiarem uzyskania jak największych korzyści płynących z różnorodnych zasobów leśnych.

Przyrost lasów – projekt zalesiania w ramach EFRROW zapewnia utrzymanie w perspektywie długoterminowej korzyści płynących z łotewskich terenów zalesionych

Leśnictwo europejskie użytkuje najwięcej obszarów, zapewniając niezbędne źródła korzyści środowiskowych i społeczno-gospodarczych. EFRROW ma na celu zabezpieczenie tych korzyści w perspektywie długoterminowej poprzez inwestycje w przyszłe lasy na terytorium Unii Europejskiej.

© Skogsallskapet SIA (Valentins Daudiss)

W dokumentach UE podkreśla się znaczenie lasów dla europejskiej wsi: „leśnictwo jest integralną częścią rozwoju obszarów wiejskich, a wsparcie na rzecz zrównoważonego użytkowania gruntów powinno obejmować zrównoważone zarządzanie lasami oraz ich wielofunkcyjną rolę”⁴.

Na czterdzieści środków EFRROW dostępnych dla państw członkowskich w okresie programowania 2007-2013 – dwadzieścia dotyczy leśnictwa. Osiem z nich to szczególnie środki w zakresie leśnictwa mające na celu zwiększenie wartości gospodarczej lasów lub zrównoważone pod względem środowiskowym użytkowanie gruntów poprzez leśnictwo.

W kolejnym okresie programowania po 2013 r. w ramach siedmiu szczególnych środków w zakresie leśnictwa zaproponowane zostanie dofinansowanie EFRROW spełniające szereg gospodarczych i środowiskowych potrzeb sektora leśnego.

Środki w zakresie zalesiania to jeden z powszechnie wykorzystywanych rodzajów wsparcia dla lasów w ramach EFRROW. Finansują one działania dotyczące zwiększania powierzchni oraz różnorodności zasobów leśnych w Unii Europejskiej.

Działanie w zakresie zalesiania

Według informacji przedstawionych we wprowadzeniu do sprawozdania „*Stan lasów Europy 2011*”⁵ przez ostatnie 20 lat powierzchnia obszarów leśnych w Europie uległa zwiększeniu, a obecnie wynosi 1,02 mld hektarów. W sprawozdaniu wskazano jednak, że około

jedną piątą wszystkich drzew w Europie stanowią drzewa uszkodzone lub martwe. Zalesianie stanowi narzędzie pomocne w walce z tym problemem dotyczącym rozwoju obszarów wiejskich we wszystkich państwach członkowskich.

Problem ten ma szczególne znaczenie w krajach znanych z przemysłu drzewnego. W Łotwie, na przykład, sektor leśny jest bardzo silny, a duża liczba miejsc pracy w narodowych gałęziach przemysłu opartych na drewnie zależy od regularnych dostaw surowców drewnianych.

Łotewski PROW⁶ (podobnie jak PROW opracowane w innych krajach) zawiera środki EFRROW przeznaczone na dofinansowanie zalesiania. W łotewskim PROW położono nacisk na wsparcie dla nowych lasów na gruntach nierolnych, określając ich sadzenie „racjonalnym sposobem wykorzystania gruntów” nie tylko zwiększającym zapasy drewna, ale także „mającym wpływ na zachowanie różnorodności biologicznej poprzez tworzenie leśnych korytarzy ekologicznych na otwartych przestrzeniach oraz odrodzenie wartości historycznych charakterystycznych ekosystemów leśnych”.

Łotewski punkt widzenia

Valentins Daudiss nadzoruje realizację łotewskiego projektu zalesiania w okręgu Zilupes, któremu w 2009 r. przyznano pomoc z EFRROW w wysokości 73 000 EUR na rzecz utworzenia gospodarczych lasów mieszanych na opuszczonych terenach rolnych. Daudiss docenia wsparcie UE, jakie otrzymała jego firma, przyznając, że „założenie

4 Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 dotyczące EFRROW

5 www.foresteurope.org/filestore/foresteurope/Publications/pdf/Forest_Europe_report_2011_web.pdf

6 [www.zm.gov.lv/doc_upl/RDP_final\(2\).pdf](http://www.zm.gov.lv/doc_upl/RDP_final(2).pdf)

nowego lasu może być drogie, a bez dofinansowania z EFFROW nie udałooby nam się posadzić go na tak dużej powierzchni. Ma to ogromne znaczenie dla tak słabo zalesionego okręgu jak Zilupes, ponieważ dzięki temu projektowi możemy zwiększyć tutejszą powierzchnię lasów”.

Przez długi czas przed rozpoczęciem projektu na 50-hektarowym obszarze nie stosowano żadnych metod gospodarowania gruntami. Dlatego, jak wspomina Daudiss, „najpierw trzeba było wyciąć przerośnięte krzewy, które od czasu ostatnich upraw obrosły cały teren, następnie zorać glebę i posadzić młode drzewa. Od tamtego czasu regularnie kosimy trawę, a w niektórych miejscach dwa razy w sezonie, aby nie obrastała młodych drzew, co mogłoby doprowadzić do ich osłabienia lub zniszczenia”.

Pierwszym wynikiem realizacji projektu EFRROW jest to, że w 121 tysiącach nowo zasadzonych drzew (świerków i brzoź) oraz w nowej glebie leśnej już odkłada się dwutlenek węgla. Podobne projekty dotyczące zalesiania prowadzone w UE mogą przyczynić się do zmniejszenia zagrożeń związanych ze zmianą klimatu, jednocześnie zapewniając utrzymanie wielorakich korzyści płynących z lasów w perspektywie długoterminowej.

Wsparcie w ramach EFRROW pomaga państwom członkowskim UE podtrzymywać wielofunkcyjność lasów

Daudiss podaje argument na poparcie powyższej tezy, przekonując, że „obecnie ludzie pracują nad zagospodarowaniem terenów zalesionych, które będą dostarczać drewno wysokiej jakości. W przyszłości wspomniany surowiec będzie wykorzystywany do budowy oraz w produkcji papieru i mebli. Ponadto las to popularne miejsce rekreacji, w którym zbiera się jagody i grzyby.

Lasy będą generować korzyści środowiskowe, ponieważ oczyszczają glebę i powietrze. Co więcej, stanowią dom dla wielu gatunków owadów, ptaków, ssaków, płazów, a także mchów i innych roślin. Wreszcie, nieformalną korzyścią będzie dostarczanie świeżych zielonych gałęzi brzozy używanych zgodnie z łotewską tradycją do dekoracji podczas festiwalu nocy świętojańskiej, ślubów oraz innych zwyczajowych obchodów”.

„ Nowe lasy będą dostarczać dobra gospodarcze przez bardzo długi czas. Dlatego uważam je za dobrą inwestycję. ”

Valentins Daudiss,
nadzorca realizacji projektu zalesiania

Lasy wielofunkcyjne – przygoda i przyjemność jako czynniki rozwoju nowych form uzyskiwania dochodu z duńskich terenów zalesionych

Przewiduje się, że lasy wielofunkcyjne będą występować w przyszłości bardziej powszechnie, ponieważ unijna polityka rozwoju obszarów wiejskich oraz EFRROW wspierają inicjatywy zarządców terenów zalesionych mające na celu zróżnicowanie działalności w kierunku alternatywnych przedsięwzięć biznesowych na obszarach wiejskich.

© Gorilla Park Aps

6

O ile produkcja drewna nadal pozostaje główną funkcją wielu europejskich lasów, coraz bardziej widoczne stają się inne zastosowania ekosystemu leśnego. Należy do nich ekologiczna gospodarka leśna oraz wykorzystanie lasów jako miejsca rekreacji dla obywateli UE.

Państwa członkowskie aktywnie promują wielofunkcyjną gospodarkę leśną jako jedną z zasad zrównoważonej gospodarki leśnej. Czynią to za pośrednictwem krajowego ustawodawstwa oraz polityki dotyczącej leśnictwa, a także za pośrednictwem unijnych strategii politycznych odnoszących się do lasów i leśnictwa, w tym polityki rozwoju obszarów wiejskich.

Koordinację działań prowadzonych przez państwa członkowskie oraz realizowanych przez Komisję Europejską na szczeblu unijnym zapewnia *strategia leśna dla Unii Europejskiej*⁷ oraz *plan działań dotyczący gospodarki leśnej Unii Europejskiej*⁸. Zadaniem Stałego Komitetu ds. Leśnictwa, grupy doradczej wysokiego szczebla składającej się z przedstawicieli krajów Unii Europejskiej, jest zapewnienie skutecznej realizacji strategii leśnej dla Unii Europejskiej oraz planu działań dotyczącego gospodarki leśnej Unii Europejskiej (ang. Forest Action Plan, FAP), w tym monitorowanie wykorzystania wsparcia z EFRROW. Komitet uznał, że dzięki wdrożeniu środków EFRROW w zakresie leśnictwa obszary wiejskie mogą w perspektywie długoterminowej osiągać korzyści z wielorakich funkcji lasów (gospodarczych, ekologicznych i społecznych)⁹.

W wielu krajach poszerza się wiedzę dotyczącą najlepszych praktyk gospodarki leśnej stosowanych w lasach wielofunkcyjnych. *Wyniki projektu badawczego finansowanego przez UE*¹⁰ uzupełnia się dzięki badaniom nad rekreacją leśną w poszczególnych częściach Europy. Wyniki badań wykazały, że rekreacja leśna może stanowić narzędzie zrównoważonego rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Dofinansowanie w ramach EFRROW przysługuje projektom rozwoju obszarów wiejskich mającym na celu adaptację oraz zagospodarowanie wielofunkcyjnych lasów na terytorium Unii Europejskiej. Państwa członkowskie dobrze wykorzystują wsparcie na rzecz lasów. Przykładem jest projekt parku leśnego w Danii, któremu przyznano pomoc w ramach EFRROW na budowę centrum wspinaczki po drzewach.

Lasy rozrywki

Właścicielami terenu leśnego na duńskiej wyspie Fionii są Lars i Anders Ulrich. Ich wizja lasu odbiegała od tradycyjnego modelu nastawionego na wykorzystanie drewna. Szukali sposobu, w jaki mogliby pozwolić ludziom cieszyć się z korzyści płynących z ich lasów, a jednocześnie generować dochód z działalności na obszarach wiejskich. Plan założenia leśnego parku rozrywki miał na celu spełnienie wspomnianych aspiracji, a dofinansowanie od lokalnej grupy działania *Leader*¹¹ Svendborg w ramach EFRROW umożliwiło Ulrichom założenie parku „*Gorilla Park*”¹² w 2010 r.

7 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/forestry_strategy_en.htm

8 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/action_plan/index_en.htm

9 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/opinion_en.htm

10 www.openspace.eca.ac.uk/coste33/outputs.htm

11 http://enrd.ec.europa.eu/app_templates/filedownload.cfm?id=C2098A13-A094-502B-81FA-4C9E46AB658D

12 <http://www.gorillapark.dk>

„Naszym głównym celem w „Gorilla Park” jest umożliwienie całym rodzinom obcowania z przyrodą w sposób zdrowy i zrównoważony. Realizujemy ten cel przez zabawę. Dzięki udziałowi w przygodzie i sportowych wyzwaniach nasi goście mogą także wzmocnić wiarę w siebie. Chcemy, aby nasz park był atrakcyjny dla różnych grup docelowych, dlatego przygotowaliśmy szereg usług rekreacyjnych spełniających potrzeby i zainteresowania każdego. W ten sposób chcemy sprowadzić turystów do tej pięknej części Danii.” mówi Anders Ulrich.

Dotację z programu Leader w ramach EFRROW w wysokości 63 758 EUR zainwestowano w budowę i marketing „Gorilla Park”. Turyści mogą odwiedzać to miejsce od lipca 2010 r. Reakcje klientów na nowy obiekt rekreacji leśnej przerosły oczekiwania właścicieli, a liczba osób odwiedzających park w ciągu dnia jest zazwyczaj dwukrotnie wyższa niż przewidywano. Podczas pierwszego sezonu park odwiedziło ok. 4 500 osób, a wszystkie proponowane atrakcje cieszyły się ogromną popularnością.

Pozytywne wyniki

„Ulubionymi atrakcjami naszych dorosłych, jak i młodszych gości, są trasy rowerowe w koronach drzew oraz trasy snowboardowe, a także liny do „skoku Tarzana”, **base jumping**, tyrolki i ścianki wspinaczkowe” - opowiada Lars Ulrich. „Dzięki funduszom z programu Leader udało nam się zainstalować ponad 1,5 km rozrywkowych i wymagających tras wspinaczkowych po drzewach. „Gorilla Park” całkowicie zmienił nasze postrzeganie lasów. Dostrzegliśmy ich ogromny potencjał w generowaniu źródeł regularnego dochodu, a nasi goście czerpią dużą przyjemność z czasu spędzonego w lesie. Dlatego projekt okazał się sukcesem wszystkich zaangażowanych osób” - dodaje.

Kolejnym pozytywnym wynikiem projektu dotyczącego rekreacji leśnej są nowe miejsca pracy. Utworzenie nowych miejsc pracy stanowiło część uzasadnienia zapotrzebowania projektu na wsparcie w ramach EFRROW. Według Kurta Sorknæsa, przewodniczącego lokalnej grupy działania Svendborg: „Ten innowacyjny i nietuzinkowy projekt dokładnie pasuje do naszej lokalnej strategii rozwoju w ramach inicjatywy Leader. Oczekujemy, że dzięki temu projektowi powstaną nowe miejsca pracy i wzrośnie aktywność lokalnego sektora turystycznego”.

Rekreacja w lasach wielofunkcyjnych otwiera nowe możliwości działalności na obszarach wiejskich

W „Gorilla Park” powstało dotąd dziewięć miejsc pracy, co przekroczyło pierwotny plan zatrudnienia czterech okolicznych mieszkańców. Odnoszone od początku sukcesy zachęciły Andersa i Larsa Ulrichów do zwiększenia liczby atrakcji i, jak powiedział Lars Ulrich: „przyszłość naszego lasu jest bezpieczna, a my jesteśmy szczęśliwi, że udało nam się znaleźć tak pozytywny, alternatywny sposób na wykorzystanie terenów zalesionych”.

” *W naszym leśnym parku przygody proponujemy lokalnym mieszkańcom i turystom zupełnie nowe i niepowtarzalne sposoby obcowania z przyrodą.* ”

Lars et Anders Ulrich

Tereny zalesione o wysokiej wartości przyrodniczej – portugalski projekt leśnośrodowiskowy zapewnia ochronę rzadkich gatunków ptaków i stwarza nowe możliwości biznesowe

Wsparcie w ramach EFRROW może pomóc państwom członkowskim w realizacji działań w lasach oraz na terenach zalesionych mających na celu ochronę właściwości siedlisk rzadkich lub zagrożonych gatunków poprzez wykorzystanie metod, które jednocześnie przyniosą korzyści zarządcom tych terenów oraz innym użytkownikom obszarów wiejskich.

© Luis Félix

W Europie wyróżnia się ponad 75 różnych kategorii ekosystemów leśnych. Na terenie tych ekosystemów obszarów zalesionych znajduje się mnóstwo sklasyfikowanych siedlisk leśnych, w których żyje wiele europejskich gatunków, w tym zwierząt, ptaków, roślin i owadów. Ochrona tego rodzaju leśnej różnorodności biologicznej ma ogromne znaczenie dla *wspólnotowej strategii ochrony różnorodności biologicznej*¹³ mającej na celu zatrzymanie procesu wymierania gatunków do 2020 r.

Wsparcie przyznawane w ramach EFRROW jest istotne w przypadku ochrony leśnej różnorodności biologicznej poprzez realizację specjalnych środków leśnośrodowiskowych. Ich budżet zakłada wykorzystanie funduszy przyznanych w ramach EFRROW na wdrożenie projektów zakładających ochronę lasów „o wysokiej wartości przyrodniczej”. W przyszłości wzrośnie znaczenie wsparcia dla środowiska leśnego w ramach EFRROW¹⁴, dzięki czemu wspomniane środki będą miały jeszcze większą wartość w walce ze zmianą klimatu (np. z erozją gleby lub problemem jakości wody).

Dzięki kontynuacji wsparcia w ramach EFRROW środki leśnośrodowiskowe będą mogły w przyszłości wpłynąć na rozwój pożytecznych prac nad ochroną leśnej różnorodności biologicznej rozpoczętych wcześniej w programach rozwoju obszarów wiejskich. Portugalskie doświadczenia w ciekawy sposób pokazują możliwości wykorzystania EFRROW do ochrony i poprawy stanu siedlisk zagrożonych gatunków ptaków w lasach dębowych.

Zintegrowane interwencje terytorialne

W Portugalii działalność na rzecz utrzymania różnorodności biologicznej na obszarach *Natura 2000*¹⁵ (gdzie znajdują się siedliska rzadkich gatunków żyjących w UE) oraz w innych częściach kraju wspierają fundusze leśnośrodowiskowe. Obszary Natura 2000 często wymagają ostrożnego gospodarowania gruntami, aby nie doprowadzić siedlisk do utraty tych cech, od których zależy życie wspomnianych gatunków. W celu realizacji powyższych założeń dotyczących ochrony siedlisk Portugalczycy opracowali unikalną metodę koordynacji wsparcia w ramach EFRROW.

Powstałe narzędzie, tzw. zintegrowana interwencja terytorialna (ang. *Integrated Territorial Intervention*, ITI), łączy w sobie przydziały budżetowe EFRROW na środki finansujące działania leśnośrodowiskowe, rolnośrodowiskowe oraz inne działania związane z ochroną przyrody. Jednym z elementów pakietu ITI w ramach EFRROW jest również finansowanie pracy związanej z zarządzaniem partnerstwem zawiązanym przez użytkowników gruntów i organizacje ekologiczne.

Na poszczególnych obszarach Natura 2000 w Portugalii funkcjonuje dziewięć ITI. Wszystkie łączy wspólny cel propagowania idei mniej intensywnego użytkowania gruntów integrującej rolnictwo i leśnictwo w celu ochrony krajobrazu i różnorodności biologicznej. W ramach każdej ITI działa oddzielne partnerstwo tzw. lokalna struktura wsparcia (ang. *Local Support Structure*, LSS) uznawane przez zarządców gruntów za zasadniczy czynnik sukcesu ITI.

13 <http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/policy/>

14 http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/proposal3_en.pdf

15 <http://www.natura.org>

Pedro Tonel z *Tejo Internacional* ITI podziela tę opinię. Należące do niego gospodarstwo *Herdade do Fervedouro* należy do ITI i, jak sam podkreśla: „techniczne wsparcie LSS pozwala na realizację wieloletniego planu interwencji umożliwiającego gospodarowanie obszarami lasu dębowego w sposób zapewniający ochronę siedlisk rzadkich gatunków ptaków, a także inne korzyści dla działalności rolnej. Dzięki LSS zrobiłem plan zagospodarowania terenu, a obecnie wspólnie pracujemy nad pozyskaniem nowych funduszy z programu rozwoju obszarów wiejskich na naturalną regenerację młodych dębów zniszczonych przez dzikie jelenie”.

Doradztwo LSS (częściowo opłacone z EFRROW) pomogło temu młodemu portugalskiemu rolnikowi w przygotowaniu i wdrożeniu wieloletniego planu interwencji zakładającego wykorzystanie płatności leśnośrodowiskowych na rzecz ochrony takich cech krajobrazu ekologicznego, jak gaje drzew i krzewów rodzimych gatunków. Ptaki chronione przez prawo unijne, takie jak sępy, orły, kanie czy sowy, wykorzystują gaje dębowe jako punkty obserwacyjne podczas polowań na otaczających gospodarstwo użytkach zielonych.

Poprzednie tendencje do intensyfikacji rolnictwa doprowadziły do utraty istotnych cech siedlisk leśnych oraz przekształcenia ich w pola uprawne. Pan Tonel jednak zdecydowanie zapewnia, że jego dęby zostaną na miejscu. Jest wierny zasadom przyjętego przez siebie podejścia ITI i wierzy, że wysoka wartość przyrodnicza lokalnych gajów dębowych odpowiada również ich wartości gospodarczej. „Korzyści, które już zyskałem i których jeszcze się spodziewam, mają charakter środowiskowy, społeczny i gospodarczy. Przykładowo,

Wsparcie leśnośrodowiskowe w ramach EFRROW może pomóc w powstrzymaniu zaniku różnorodności biologicznej w Unii Europejskiej oraz w rozwijaniu potencjału obszarów wiejskich

wzbogacenie gajów głównie w dęby ostrolistne oraz ochrona naturalnej regeneracji przyczynią się do poprawy kondycji tych grup drzew. Następnie produkcja żółędzi przyniesie korzyści dla ekstensywnej produkcji wieprzowiny z hodowli rodzimej rasy świń *Alentejano*, co jest jednym z założeń mojego gospodarstwa”, mówi Tonel.

„Różnicowanie mojej działalności przy wsparciu środków leśnośrodowiskowych oraz innych środków EFRROW poprawi wyniki ekonomiczne, a nawet przyniesie korzyści społeczne, ponieważ istnieje możliwość utworzenia nowych miejsc pracy. Planuję inwestycje w agroturystykę zorientowaną na ochronę środowiska. Biorąc pod uwagę unikatowe właściwości siedlisk oraz ptaki żyjące w tym gospodarstwie oraz w całym regionie, istnieje potencjał rozwoju turystyki ornitologicznej oraz ogólnie turystyki przyrodniczej” - dodaje.

W związku z powyższym wsparcie leśnośrodowiskowe w ramach EFRROW można uznać nie tylko za źródło korzyści dla różnorodności biologicznej, ale także namacalnych zysków finansowych dla zarządców gruntów i ciekawego sposobu na obcowanie z przyrodą przez osoby odwiedzające europejską wieś.

„ Korzyści, które już zyskałem i których jeszcze się spodziewam, mają charakter środowiskowy, społeczny i gospodarczy. ”

Pedro Tonel

Paliwo drzewne – EFRROW udoskonala procesy produkcyjne uzyskiwania bioenergii z uprawy lasów odroślowych

Lasy odroślowe mogą stanowić odnawialne źródło biomasy dla zakładów energii cieplnej. Irlandzkie przedsiębiorstwo rolne otrzymało wsparcie EFRROW na wdrożenie innowacyjnej technologii wzmacniającej pozycję tego przedsiębiorstwa jako specjalizującego się w dostarczaniu wysokiej jakości zrębków.

© Patrick Farrelly

Termin „las odroślowy” oznacza przyrost wtórny małych drzew lub lasu z pędów lub odrostów. Jest to tradycyjna metoda zagospodarowania terenu zalesionego oparta na naturalnej zdolności drzew do puszczenia nowych pędów z pnia lub korzenia ściętego bądź obalonego drzewa. Zarządcy lasów odroślowych regularnie podcinają młode drzewa przy samej ziemi w celu pobudzenia regularnego przyrostu młodych gałęzi i pni.

W lasach odroślowych w Unii Europejskiej uprawia się różne rodzaje drzew. Takie gatunki jak wierzba (*Salix*), brzoza (*Betula*) i topola (*Populus*) dają korzystne i stabilne plony. W ostatnich latach w uprawie lasów odroślowych wymienionych gatunków w większym stopniu wykorzystuje się metodę upraw o krótkiej rotacji, a znaczna część zbiorów z lasów odroślowych pochodzi z gruntów rolnych. Wielu unijnych rolników z zadowoleniem przyjęło możliwości różnicowania działalności związane z uprawami leśnymi, szczególnie możliwość uzyskania dochodu z paliw *bioenergetycznych*¹⁶.

Jednym z takich przykładów jest przedsiębiorstwo rolne z irlandzkiego hrabstwa Meath, które wykorzystywało środki w ramach EFRROW na zwiększenie skuteczności produkcji zrębków. Wspomniany projekt EFRROW był owocem pomysłu Patricka i Petera Farrelly. Prowadzone przez nich rodzinne przedsiębiorstwo rolne ma doświadczenie pracy zarówno w sektorze rolnym, jak i leśnym. Uprawa lasu odroślowego oraz produkcja paliwa drzewnego to główne filary przedsiębiorstwa, a bracia Farrelly nieustannie zachęcają innych rolników do czerpania korzyści wynikających z przekształcenia pól uprawnych w zagajniki o krótkiej rotacji.

„Naszą główną uprawę stanowią wierzby. Rosną wystarczająco szybko, żeby zapewnić stałe plony nawet przez 30 lat od pierwszej sadzonki. Po zasadzeniu ich uprawa jest stosunkowo mało wymagająca w porównaniu z uprawą rolną i praktycznie nie generuje kosztów ogólnych. Zyski są zadowalające, drewno stanowi źródło paliwa neutralnego pod względem emisji dwutlenku węgla, a teren zalesiony tworzy idealne siedlisko przyrody” - wyjaśnia Peter Farrelly. „Wierzba to najlepsze i najmniej kłopotliwe źródło dochodów przedsiębiorstwa rolnego, jakie znamy. Osobiście gwarantuję, że nikt do ciebie nie zadzwoni o dziesiątej w sobotni wieczór, kiedy jesteś w pubie, i nie powie, że twoja wierzba właśnie uciekła z padoku i powoduje szkody na drodze” - dodaje z humorem drugi z braci Farrelly.

Bioenergia

Branża energetyczna stanowi główny rynek dla upraw wierzby braci Farrelly. W 2005 r. ich przedsiębiorstwo otrzymało wsparcie dla rozwoju obszarów wiejskich od lokalnej grupy działania Leader Meath Partnership na rzecz rozpoczęcia nowego przedsięwzięcia polegającego na produkcji i dostarczaniu pelet drzewnianych. Nowa działalność (firmę nazwano Timberpro) polegała na współpracy z plantatorami wierzby oraz innych upraw leśnych w celu realizacji planów przetworzenia ok. 900 000 ton surowca drzewnego rocznie.

Początkowe sukcesy Timberpro zachęciły braci do poszukiwania nowych możliwości rozwoju działalności. Uznali, że większą wydajność i lepszą jakość produktu może dać instalacja wstępnie

osuszających urządzeń usuwających wilgoć z surowca drzewnego przed jego przetworzeniem w suche zrębki.

Chcąc utrzymać opinię firmy popierającej energię ekologiczną, w Timberpro zamierzano wykorzystywać energię odnawialną jako źródło ciepła w suszarni. Żadne tego rodzaju urządzenia nie były jednak dostępne w Irlandii, w związku z czym konieczne było zlecenie przygotowania specjalnej suszarni. Specyfikacje techniczne suszarni dotyczyły głównie budowy dużych kotłów wytwarzających wystarczającą ilość energii cieplnej do osuszenia 20 000 ton zrębków. Koszty projektu, budowy i instalacji tych innowacyjnych urządzeń do przetwarzania drewna uznano za kwalifikujące się do finansowania w ramach wsparcia lokalnej grupy działania, w wyniku czego przyznano 150 000 euro z EFRROW jako wkład w koszty projektu wynoszące łącznie 319 325 euro.

Działające już kotły Timberpro wykorzystują niskiej jakości małe cząstki drewna efektywnie wspomagające spalanie oraz generujące dużą ilość energii cieplnej. Silnik wyposażony w wentylator kieruje gorące powietrze w stronę zrębków drzewnych w celu zmniejszenia zawartości wody przed rozpoczęciem procesu osuszania.

Pozostałe zmiany przeprowadzane w ramach projektu EFRROW są również na etapie przygotowań. Należy do nich wykorzystanie nadmiaru energii cieplnej z suszarni zrębków drzewnych do napełnienia elektrociepłowni, która mogłaby zostać włączona do ogólnokrajowej sieci energii elektrycznej w Irlandii.

Przedsiębiorstwa zajmujące się paliwami drzewnymi zapewniają odnawialne źródła energii oraz oferują unijnym rolnikom przyjazne dla środowiska opcje różnicowania działalności

Centrum doskonałości

Chociaż w irlandzkim PROW nie zawarto żadnych specjalnych środków w zakresie leśnictwa, w omawianym projekcie rozwoju przedsiębiorstwa wiejskiego pokazano, jak inne narzędzia EFRROW wspierają działalność związaną z leśnictwem.

„To pierwszy tego rodzaju kocioł zasilany drewnem w Irlandii. Stanowi wzór do naśladowania dla innych przedsiębiorstw zajmujących się energią odnawialną i wyznacza nowe standardy w najbardziej zaawansowanym sektorze wiedzy” - mówi Michael Ludlow, dyrektor zarządzający Meath

Partnership, uzasadniając dotację z lokalnej grupy działania w ramach EFRROW.

„Jeszcze bardziej interesujący jest fakt, że ta wyjątkowa technologia została zaprojektowana i opracowana na szczeblu lokalnym w zakładzie oddalonym zaledwie o 500 m od naszego biura lokalnej grupy działania. Co więcej, ta sama firma przygotowuje i zainstaluje oba systemy kotłów. W przyszłości zamierzamy założyć centrum doskonałości w hrabstwie Meath zajmujące się wszelkimi aspektami produkcji zrębków drzewnych i pelet drewnianych” - dodaje.

„Ten pierwszy tego rodzaju kocioł zasilany drewnem w Irlandii stanowi wzór do naśladowania dla innych przedsiębiorstw zajmujących się energią odnawialną. ”

Michael Ludlow,
dyrektor zarządzający lokalnej grupy działania
Meath Partnership

Wsparcie dla zatrudnienia w leśnictwie – rumuński projekt EFRROW zapewnia czternaście nowych miejsc pracy w leśnictwie

W sektorze leśnictwa, napędzającym gospodarkę wiejską w państwach członkowskich, pracuje duża liczba mieszkańców europejskich wsi. Wsparcie w ramach EFRROW za pośrednictwem PROW zwiększa zatrudnienie w leśnictwie dzięki projektom usprawniania gospodarki leśnej, rozwijania produktów leśnych oraz zwiększania powierzchni obszarów leśnych.

© European Union

Zgodnie z wnioskami *ostatniej konferencji europejskiej*¹⁷, dotyczącej przyszłego znaczenia lasów Unii Europejskiej w skali globalnej, w gałęziach przemysłu opartych na leśnictwie zatrudnionych jest ponad dwa miliony obywateli UE. Uznano również fakt, że „w obliczu bezprecedensowego kryzysu gospodarczego i żywnościowego lasy odgrywają istotną rolę w zrównoważonym rozwoju gospodarczym oraz ograniczaniu ubóstwa”.

Bardziej szczegółowe wnioski dotyczące znaczenia zatrudnienia w leśnictwie w UE można wyciągnąć z *danych EUROSTATU*¹⁸, zgodnie z którymi Rumunia jest jednym z czołowych europejskich obszarów wiejskich pod względem zatrudnienia w sektorze leśnictwa. Zgodnie z *rumuńskim PROW*¹⁹ leśnictwo wykazuje istotny potencjał stymulowania wzrostu gospodarki krajowej i rozwoju obszarów wiejskich. PROW wskazuje jednak na ograniczenia dotyczące kapitału ludzkiego, infrastruktury oraz mocy przetwórczej jako na przeszkody hamujące rozwój wspomnianego potencjału.

W celu pomocy w podjęciu tych wyzwań dla rozwoju obszarów wiejskich, PROW zapewnia dofinansowanie w ramach budżetu EFRROW dla projektów prowadzonych przez małe przedsiębiorstwa z sektora leśnictwa. Fundusze są przeznaczane (między innymi) na pomoc firmom w podnoszeniu własnej konkurencyjności poprzez inwestycje w nowoczesne narzędzia, maszyny i urządzenia służące do zbierania, przewożenia oraz przetwarzania drewna. Zrównoważone metody rozwoju oraz cele dotyczące zatrudnienia są mocno związane z tego rodzaju projektami w ramach EFRROW, która mają za zadanie tworzyć nowe miejsca pracy i zwiększać wydajność pracy przy niewielkim oddziaływaniu na środowisko.

Popyt na fundusze rumuńskiego PROW wśród firm z sektora leśnictwa wygląda zachęcająco. Dzięki dofinansowaniu osiągnięto już szereg pozytywnych wyników, np. w przypadku Oct Trans – firmy pozyskującej drewno z siedzibą w północnej Transylwanii.

Korzyści płynące z modernizacji

Firma Oct Trans, której współwłaścicielem jest Gabriel Tarnavan, wykorzystowała możliwość rozwoju po spustoszeniu przez burzę plantacji drzew w okręgach Suczawa i Bystrzyca. Podczas rozmowy na temat projektu EFRROW podczas targów AGRARIA 2011 w Rumunii, Tarnavan wspominał, że w Oct Trans zdawano sobie sprawę, że: „obalone drzewa należało ściąć i usunąć w celu przywrócenia produktywności gospodarczej lasu. Wygraliśmy przetarg na to zlecenie i wkrótce potem zrozumieliśmy, że będziemy mogli pracować skuteczniej, jeżeli zainwestujemy w nowoczesne urządzenia pomocne w wykonywaniu wspomnianych zadań”.

Pomoc finansowa PROW w ramach EFRROW w wysokości ok. 216 00 EUR została przeznaczona na częściowe pokrycie kosztów zakupu nowych urządzeń o całkowitej wartości niemal 515 000 EUR. „Fundusze, które otrzymaliśmy z UE, miały ogromne znaczenie dla naszej działalności, ponieważ dzięki nim mogliśmy podnieść naszą wydajność oraz zagwarantować wypełnienie warunków kontraktu. Co więcej, otrzymane wsparcie pomogło nam zbudować i utrzymać dobre relacje z klientem” - zauważa Tarnavan.

17 www.ebcd.org/pdf/en/60-Conclusions_EN.pdf

18 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=for_emp_lfs&lang=en

19 www.madr.ro/pages/dezvoltare_rurala/nrdp-consolidated-version-june-2010.pdf

Przyznane pieniądze spożytkowano na zakup różnego rodzaju ciągników do zbierania i pozyskiwania drewna, w tym także ciągników o niewielkim oddziaływaniu na środowisko. W ramach projektu EFRROW sfinansowano również mobilne biura, co nie tylko wpłynęło na wydajność przedsiębiorstwa, ale również poprawiło warunki pracy w Oct Trans.

Tarnavan docenia znaczenie leśnictwa dla gospodarki wiejskiej w tej części Rumunii. „W ramach projektu rozszerzenia działalności utworzyliśmy 14 nowych miejsc pracy, a dochody nowych pracowników przynoszą korzyści ich rodzinom i społecznościom” - dodaje z zadowoleniem.

Podsumowując, wsparcie omawianego projektu w ramach EFRROW wpłynęło na zwiększenie liczby miejsc pracy w Rumunii, a pracownicy zyskali nowe umiejętności związane z obsługą zaawansowanych technicznie urządzeń leśnych (co może również wpłynąć na zwiększenie ich możliwości zawodowych). Co więcej, korzyści płynące z wydajności związane z możliwościami nowoczesnych maszyn mają znaczenie dla ochrony środowiska leśnego, ponieważ zastosowanie nowych technologii ogranicza ryzyko zanieczyszczeń spowodowanych wyciekami paliwa oraz zmniejsza ilość odpadów produkowanych podczas pozyskiwania drewna.

Poczucie bezpieczeństwa inwestycyjnego

Kolejnym ważnym następstwem projektu EFRROW jest zwiększenie poczucia bezpieczeństwa inwestycyjnego Oct Trans. Pracownicy wspomnianej firmy mają teraz świadomość posiadania

Gałęzie przemysłu związane z leśnictwem umożliwiają trwałą wzrost gospodarczy europejskiej wsi

odpowiedniego wyposażenia, aby konkurować w sektorze hodowli lasu. Dodatkowo Oct Trans poszukuje obecnie możliwości rozwoju w dziedzinie obróbki drewna. Nowe plany obejmują podnoszenie wartości pozyskiwanego drewna oraz recykling odpadów drewna.

W związku z zamiarem rozpoczęcia nowego przedsięwzięcia zaczęto przygotowywać wniosek o dalsze dofinansowanie z PROW w oparciu o poprzednie doświadczenia w zabezpieczeniu środków PROW. W odniesieniu do procesu składania wniosku o pomoc w ramach EFRROW Tarnavan podsumowuje, że: „największym problemem było uznanie, że ze składaniem takich wniosków wiąże się trochę papierkowej roboty. Zdaliśmy sobie sprawę z tego, że wiedza na temat gospodarki leśnej nie wystarczy do wnioskowania o dofinansowanie. W planowaniu biznesowym potrzebna jest o wiele bardziej specjalistyczna wiedza. Dobrym posunięciem było skorzystanie z pomocy specjalistycznej firmy świadczącej usługi profesjonalnego doradztwa w zakresie planowania działalności. Dzięki temu nowy projekt okazał się sukcesem”.

Tego rodzaju doświadczenia znajdują odzwierciedlenie w nowym sposobie wdrażania EFRROW, uwzględniającym propozycje, które pomogą utrzymać i zwiększyć lokalny poziom zatrudnienia w Rumunii.

„ Fundusze, które otrzymaliśmy z UE, miały ogromne znaczenie dla naszej działalności. ”

Gabriel Tarnavan, Oct Trans

Ochrona potencjału leśnego – litewski projekt EFRROW na rzecz odtworzenia obszaru leśnego zniszczonego wskutek burzy

Utrzymanie wydajności zasobów leśnych w perspektywie długoterminowej stanowi ważny aspekt unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich. Wsparcie w ramach EFRROW może pomóc państwom członkowskim w odtworzeniu lasów zniszczonych w wyniku klęski żywiołowej.

© 123rf

Zmiany europejskich warunków klimatycznych zachodzące w ostatnich latach oddziałują na unijne lasy w różnoraki sposób. Susze, pożary lasów, powódzie czy burze mogą mieć niekorzystny wpływ na ekosystem leśny (zarówno pod względem żyzności, jak i różnorodności biologicznej). Dane *Europejskiej Agencji Środowiska*²⁰ potwierdzają, iż liczba klęsk żywiołowych w Europie stale rośnie. Wyzwanie to podjęto w ramowych wytycznych polityki unijnej, gdzie opracowano lepsze metody *przygotowania naszych lasów na zmianę klimatu*²¹.

Państwa członkowskie mają dostęp do specjalistycznego wsparcia w ramach EFRROW na rzecz ochrony lasów przed długotrwałymi skutkami zniszczenia w wyniku burz, pożaru, suszy czy plagi szkodników. Taki rodzaj wsparcia w ramach EFRROW obejmuje finansowanie działań ukierunkowanych na większe możliwości zapewnienia, że będzie istniała możliwość ochrony lasów przed skutkami klęsk żywiołowych, pomoc finansową związaną z odtworzeniem potencjału produkcyjnego lasów utraconego w wyniku zniszczeń wywołanych klęskami żywiołowymi.

Koszty kwalifikowalne dla tego rodzaju wsparcia w ramach EFRROW są zmienne i mogą dotyczyć zarówno celów związanych z prewencją, jak i odbudową lasów. Dodatkowo zgodnie z zasadami EFRROW w zakresie tego rodzaju projektów dotyczących obszarów leśnych nie wyznaczono ograniczeń określających wysokość funduszy UE do wykorzystania w łagodzeniu skutków klęsk żywiołowych. Podobnie

nie istnieją kryteria kwalifikowalności dotyczące osób, przedsiębiorstw czy organizacji mogących ubiegać się o dofinansowanie.

W rezultacie system wsparcia leśnictwa EFRROW utrzymuje istotny i pożyteczny mechanizm szybkiego reagowania do stosowania przez zainteresowane strony w różnych okolicznościach. Przykładem tego, jak to działa w praktyce jest np. projekt EFRROW z Litwy, gdzie EFRROW wspomógł odtworzenie lasu należącego do kobiety przedsiębiorcy po zniszczeniu spowodowanym najbardziej niebezpieczną burzą ostatnich lat.

Zniszczenia po burzy

Szacuje się, że około 412 000 metrów sześciennych litewskiego drewna uległo zniszczeniu podczas burzy z piorunami, która nawiedziła te tereny 8 sierpnia 2010 r. Silny wiatr spustoszył okoliczne lasy i spowodował poważne szkody w lasach niedaleko wioski Darsūniškis w gminie Koszedary. Jedna z działek leśnych w Darsūniškis należy do Dainy Balasevičienė, która otrzymała wsparcie w ramach EFRROW w celu odtworzenia zniszczonego lasu.

„Nie jestem zawodowym leśniczym, ale staram się dobrze dbać o mój las. Odziedziczyłam go po rodzicach i dziadkach - to oni nauczyli mnie wszystkiego, co wiem o gospodarce leśnej. Jestem jednak pracującą matką i mój czas jest ograniczony, dlatego w zarządzaniu lasem i utrzymaniu jego odpowiedniej wydajności

20 <http://www.eea.europa.eu/publications/mapping-the-impacts-of-natural>

21 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0066:FIN:PL:PDF>

produkcyjnej pomaga mi mój kuzyn, Gintautas. W razie potrzeby zatrudnię także dodatkowych pracowników lokalnych”, wyjaśnia Balasevičienė.

„Zatrudnieni pracownicy bardzo mi pomogli przy naprawianiu szkód jakie poczyniła burza. Zniszczenia były ogromne, a większość drzew burza powaliła. Tym samym wzrosło zagrożenie pożarowe, ponieważ ogromna otwarta przestrzeń była pokryta połamanymi drzewami i gałęziami. Co więcej, burza ograniczyła produktywność mojego rodzinnego lasu, dlatego chciałam jak najszybciej uprzętać teren i odtworzyć las”, dodaje.

Balasevičienė, dyrektor regionalnego biura informacji gospodarczej, była świadoma, że dofinansowanie z Unii Europejskiej może jej pomóc. Skontaktowała się z organem odpowiedzialnym za wdrażanie PROW w celu złożenia wniosku o pomoc, po czym otrzymała dotację EFRROW w wysokości 2 340 EUR. Przyznane fundusze pokryły ok. 80 % kosztów związanych z odbudową zniszczonego przez burzę lasu.

„Dofinansowanie z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich przeznaczyłam na opłacenie wykonawców, których zadaniem było uprzętnienie, oczyszczenie oraz ponowne obsadzenie 1,3 ha zniszczonych terenów zalesionych. Glebę przygotowano w sposób bezpieczny dla środowiska. Wygospodarowaliśmy również pasy przeciwpożarowe w trosce o bezpieczeństwo nowego lasu. Zainwestowałam w ten projekt także własne środki i jestem bardzo szczęśliwa, że dzięki temu mój rodzinny las utrzyma się w dobrym stanie przez wiele kolejnych lat”, podsumowuje Balasevičienė.

Balasevičienė jest zadowolona z przywrócenia pełnej produktywności lasu i planuje wycinkę i zbiory drewna. „W tej chwili cieszę się, że las jest oczyszczony i ponownie obsadzony. Ponownie można zacząć właściwie o niego dbać”, dodaje.

” Zainwestowałam w ten projekt także własne środki i jestem bardzo szczęśliwa, że dzięki temu mój rodzinny las utrzyma się w dobrym stanie przez wiele kolejnych lat. ”

Daina Balasevičienė

Zmiany klimatu i zagrożenia naturalne oddziałują na funkcjonalność ekosystemów leśnych w Unii Europejskiej

Turystyka leśna – Słowacki projekt EFRROW umożliwi przekształcenie tradycyjnej drewnianej chaty w luksusowy leśny domek turystyczny

Rekreacja stwarza unijnym regionom leśnym istotne możliwości rozwoju obszarów wiejskich, a wsparcie w ramach EFRROW ułatwia poszerzenie zakresu wysokiej jakości usług turystycznych dostępnych dla gości podczas pobytu na obszarach leśnych.

© Jan Urban

Kwoty wypłacone przez UE na rzecz obchodów roku 2011 ogłoszonego przez ONZ Międzynarodowym Rokiem Lasów uwzględniają wartość rozmaitych korzyści płynących z obszarów leśnych. W unijnej publikacji zatytułowanej *Europe's forests sustaining life*²² (Europejskie lasy chroniące życie) opisano niektóre wielofunkcyjne usługi jakie oferują tereny leśne. Podkreślono znaczenie obszarów leśnych jako popularnego miejsca odpoczynku oraz zajęć na świeżym powietrzu. Komisja Europejska również podkreśliła wartość turystyczną naszych lasów w *Strategii komunikacji w sektorze leśno-drzewnym (Forest Communication Strategy)*²³ opracowanej w 2011 r.

Turystyka leśna jest postrzegana jako narzędzie rozwoju obszarów wiejskich odpowiednie zarówno dla publicznego, jak i prywatnego sektora leśnego. Przykładowo *Europejska Konfederacja Właścicieli Lasów*²⁴ zwraca uwagę na fakt, że z prywatnych lasów jej członków korzystają osoby „lubiące spacerować, wycieczki rowerowe, bieganie czy jazdę konną, obserwujące ptactwo, zbierające jagody, poszukujące wyciszenia lub innych form odpoczynku”.

Podobne opinie wyraża także *EUSTAFOR*²⁵ (organ reprezentujący przedsiębiorstwa leśne będące własnością państwa) w najnowszym *studium przypadku*²⁶ pokazującym na polskim przykładzie, co można osiągnąć dzięki przekształceniu nieużytkowanych budynków leśnych w kwatery turystyczne.

Inne państwa członkowskie również korzystają z możliwości rozwoju obszarów wiejskich stworzonych dzięki leśnej turystyce przyrodniczej. W ramach tego procesu przedsiębiorstwa i organizacje działające na unijnych obszarach leśnych zwiększają zasięg i jakość lokalnej infrastruktury turystycznej. Słowacja jest jednym z państw członkowskich, które według *komentatorów*²⁷ osiągają postępy, a słowacki przykład z *bazy danych projektów PROW Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich*²⁸ pokazuje zaangażowanie EFRROW.

Zapewnienie jakości

Dzięki wsparciu w ramach EFRROW przyznanemu na rzecz słowackiego projektu (w Rohaczach - górystym regionie przygranicznym niedaleko Polski) odnowiono leśną chatę i przekształcono ją w kwatery turystyczne o wysokim standardzie.

Beneficjent otrzymał z EFRROW całkowitą kwotę w wysokości 73 957 EUR na pokrycie kosztów robót budowlanych prowadzonych w chacie. Fundusze UE przyznano na podstawie założenia, że wspomniany projekt przyczyni się do wzrostu zatrudnienia w regionie leśnym.

Dodatkowo wysokiej jakości projekt przekształcenia chaty wraz z luksusowym wykończeniem może być atrakcyjny dla nowych turystów, którzy będą korzystał z naturalnych zasobów otaczającego lasu.

22 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/publi/leaflet-2010_en.pdf

23 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/publi/communication-strategy_en.pdf

24 <http://www.cepf-eu.org>

25 <http://www.eustafor.eu>

26 <http://www.eustafor.eu/failed/File/Publications/Ecosystems%20Services%20Case%20Studies.pdf>

27 Voir: Management of Recreation and Nature Based Tourism in European Forests, d'Ulrike Pröbstl <http://goo.gl/sO1UD>

28 http://enrd.ec.europa.eu/projects/en/projects_home.cfm

Właściciel chaty, Ján Urban, opowiada, dlaczego zdecydował się wnioskować o wsparcie w ramach EFRROW na rzecz rozpoczęcia działalności turystycznej. „Są tutaj ukochane przez turystów góry, wodospady, jeziora, naturalne źródła termalne i wiele niepowtarzalnych gatunków dzięki flory i fauny leśnej. Co więcej, w odległości 10 km od naszej chaty znajdują się trasy narciarskie i wspinaczkowe”.

„Nie da się określić jak ważne dla tego regionu są podobne projekty turystyczne. Należy zauważyć, że przyczyniają się do rozpowszechnienia innych usług oraz tworzenia nowych miejsc pracy dla lokalnych mieszkańców. Bez dofinansowania ze strony UE proces ten byłby o wiele bardziej długotrwały”, mówi Urban, zwracając uwagę na znaczenie wsparcia otrzymanego w ramach EFRROW.

Dołożono szczególnych starań, aby zapewnić zgodność robót budowlanych związanych z przekształceniem drewnianej chaty z lokalnymi technikami budowlanymi. Urban zwraca uwagę na pozytywne reakcje turystów na zachowane detale tradycyjnej chaty z bali. „Reakcje naszych gości są bardzo pozytywne, a to wszystko w związku z położeniem chaty oraz utrzymaniem wyróżniających się cech architektonicznych, co w połączeniu ze zrównoważoną przebudową znacznie poprawiło komfort pobytu”.

Obecnie, jako znana część regionalnej infrastruktury turystyki leśnej, „Chata w Jasenicy” zapewnia wysokiej jakości zakwaterowanie dla maksymalnie ośmiu osób przez cały rok. Wsparcie w ramach EFRROW przeznaczono na przystosowanie chaty w celu jak najlepszego wykorzystania przestrzeni, włącznie ze zmianami w kuchni i salonie.

Europejczycy uwielbiają spędzać czas wolny (oraz wydawać pieniądze) na obszarach leśnych

Inwestycje w leśnictwie

Inwestycje w turystykę leśną na całym obszarze UE, jak w przypadku chaty Jana Urbana, mogą otrzymać wsparcie w ramach EFRROW. W przypadku większości PROW uruchomiono specjalne linie budżetowe przeznaczone (między innymi) na finansowanie projektów w dziedzinie turystyki wiejskiej związanych z działalnością turystyczną, ochroną i rewaloryzacją dziedzictwa kulturowego wsi, a także tworzeniem nowych przedsiębiorstw.

„Nie da się określić jak ważne dla tego regionu są podobne projekty turystyczne.”

Ján Urban, Chata w Jasenicy

Kultura na terenach zalesionych – festiwal dębów we Flandrii Belgijskiej wspiera mieszkańców w ochronie wsi

Na wielu europejskich obszarach wiejskich drzewa mają wartość kulturową, a niektóre z nich podlegają szczególnej ochronie jako pomniki dziedzictwa kulturowego. Historyczne powiązania narodów z takimi pojedynczymi drzewami mogą być kultywowane w celu osiągnięcia korzyści związanych z ochroną przyrody na rzecz większej ilości unijnych zasobów leśnych.

© Rob McBride

Główne przesłanie ustanowionego przez ONZ Międzynarodowego Roku Lasów 2011 brzmiało – „*Lasy dla ludzi*”²⁹. Miało ono podkreślić wartość lasów pod względem „ekonomicznego i społecznego związku z ludzkością”. Pod hasłem „Lasy dla ludzi” zorganizowano wiele wydarzeń na skalę światową w ramach obchodów Międzynarodowego Roku Lasów 2011. Należały do nich działania podnoszące wartość dziedzictwa kulturowego lasów (a także korzyści środowiskowe oraz społeczno-gospodarcze).

Lasy pełnią wiele funkcji kulturowych i symbolicznych. Przykładowo w Europie lasy są tematem legend i mitów czy praw ludowych, a wiekowe tereny zalesione słyną ze swoich pradawnych powiązań z dziedzictwem kulturowym obszarów wiejskich. Niektóre z najstarszych europejskich okazów drzew zostały objęte ochroną prawną ze względu na cechy indywidualne oraz związane z nimi opowieści.

Wartość kulturowa zabytkowych drzew wiąże się z wieloma aspektami. Jako ocalałe gatunki mogą symbolizować pozostałości po dawnych krajobrazach, a także stanowić punkty orientacyjne w historii. W niektórych przypadkach starsze europejskie okazy zostały objęte ochroną, ponieważ wyznaczają miejsca ważnych pod względem kulturowym wydarzeń historycznych, np. bitew, spotkań czy też umów politycznych. Nawet drzewa związane z takimi wydarzeniami jak odkrycie teorii grawitacji przez Newtona podlegają ochronie.

Unia Europejska promuje działania związane z opieką nad drzewami o znaczeniu kulturowym w celu zmniejszenia ryzyka ich uszkodzenia lub zniszczenia. Podnoszenie świadomości na temat związku pomiędzy konkretnymi drzewami a wspólnotą lokalną może również wpłynąć na włączenie się sąsiadujących społeczności

w działalność na rzecz utrzymania wyjątkowego drzewa. Taki rodzaj wsparcia dla drzew jako zasobów dziedzictwa obszarów wiejskich może przyczynić się do uzyskania pomocy finansowej w ramach EFRROW, a przykład z regionu Flandrii Belgijskiej pokazuje, jak dzięki pomocy z PROW zrealizowano projekt na rzecz ochrony starych okazów dębu.

Ochrona dziedzictwa

Zabytkowe okazy drzew w języku flamandzkim określa się mianem żywego dziedzictwa (*Levend Erfgoed*). Stanowią one część krajobrazowego dobra kulturowego regionu Flandrii. Wsparcie dla omawianego projektu EFRROW przeznaczono na drzewo stanowiące żywe dziedzictwo w prowincji Limburgia. Niedaleko wioski Lummen w Lage Kempen rośnie stary ogłowiony dąb zwany przez lokalnych mieszkańców „tysiącletnim starym dębem” (w rzeczywistości jego wiek szacuje się na ok. 700 lat). „Tysiącletni stary dąb” o obwodzie blisko sześciu i pół metra podlega ochronie jako pomnik dziedzictwa przyrodniczego Flandrii od 1940 r.

Pomimo znaczenia kulturowego dla krajobrazu regionalnego, ten stary dąb oraz setki innych ogłowionych dębów odkrytych na tym terenie popadły w zaniedbanie. W związku z tym projekt EFRROW miał na celu odwrócenie tej negatywnej tendencji oraz wykorzystanie „tysiącletniego starego dębu” jako narzędzia rozwoju obszarów wiejskich na rzecz zachęcania mieszkańców wsi do włączenia się w działania związane z utrzymaniem krajobrazu.

Ilse Ideler, dyrektor Regionaal Landschap Lage Kempen, realizującego projekt ochrony dębów wyjaśnia, jak to wygląda w praktyce. „Do zadań naszej organizacji należy zachęcanie ludzi do

29 <http://www.un.org/esa/forests/pdf/TudorRose.pdf>

nawiązywania relacji z krajobrazem i przyrodą. Projekt dotyczący dębów okazał się sukcesem pod względem realizacji naszych założeń. Jak mówi stare przysłowie, »nieznane jest niekochane«, dlatego jesteśmy zadowoleni, że dzięki naszej inicjatywie finansowanej przez UE o wiele więcej osób wie znacznie więcej o »tysiącletnim starym dębie« oraz pozostałych ogłównionych dębach. W rezultacie społeczność znowu dba o wszystkie te drzewa”.

Wraz ze swoimi współpracownikami Ideler dokładnie zaplanowała projekt EFRROW, tak aby dzięki udziałowi społeczeństwa oraz wynikom badań naukowych zdobyć informacje na temat utrzymania poziomu ochrony drzew w perspektywie długoterminowej. Wyniki badania umożliwiły pełne odrestaurowanie dębu.

Swoją wkład w realizację miała również młodzież szkolna. Dzieci zbierały żołądź wykorzystywane później do produkcji 1 000 sadzonek z pomnika przyrody. Nowe drzewka dębowe zostały zasadzone jako latorośle starego okazu dębu i zachowają pochodzenie dębów z Limburgii na kolejne stulecia. „Wyniki naszego projektu okazały się bardzo pożyteczne dla innych działań związanych z ochroną krajobrazu, w które jesteśmy zaangażowani. Działania te pomagają rolnikom w wykorzystywaniu systemów rolnośrodowiskowych mających na celu odnowę podupadłych ogłównionych dębów w Lage Kempen”, mówi Ideler.

Festiwal dębów

Projekt dotyczący dębów z Limburgii otrzymał dotację z EFRROW w wysokości 190 000 EUR. Część przyznanych funduszy została przeznaczona na przeprowadzenie kampanii uświadamiającej wartość dębu oraz krajobrazu regionalnego jako zasobów społeczno-gospodarczych. „Przygotowaliśmy szereg usług informacyjnych dotyczących dębu. Korzysta z nich zarówno lokalna społeczność, jak i turyści. Do usług tych należą tablice informacyjne i materiały edukacyjne, a wszystkie informacje dotyczące naszego projektu zostały również zamieszczone na naszej nowoczesnej interaktywnej stronie internetowej [www.duizendjarigeik.be]. Prezentujemy tam różnorodne materiały pokazujące jak ważne są wspomniane dęby i jak ważne mogą jeszcze być dla lokalnej społeczności oraz dla różnorodności biologicznej”, wyjaśnia Ideler.

Informacje umieszczone na stronie zostały odpowiednio przygotowane, dzięki czemu mogą stanowić źródło wiedzy dla lokalnych szkół. Dotyczą tematu środowiska, gospodarki, historii, zdrowia i kultury. Opublikowano przepisy kulinarne z użyciem żołądź oraz przeprowadzono ustne badanie dotyczące historii pośród osób starszych mieszkających w pobliskich wioskach. Wyniki badania

Unijne fundusze rozwoju obszarów wiejskich mogą przyczynić się do waloryzacji cech kulturowych naszych lasów

dostarczyły przydatnych informacji i wspomnień na temat procesu wycinania lasów odrosłowych oraz wykorzystywania ogłównionych dębów jako źródła paliwa drzewnego.

„*Jak mówi stare przysłowie, »nieznane jest niekochane«, dlatego jesteśmy zadowoleni, że dzięki inicjatywie finansowanej przez UE o wiele więcej osób wie znacznie więcej o »tysiącletnim starym dębie«.*”

Ilse Ideler, Regionaal Landschap Lage Kempen

© Frans Van Bauwel

19

W celu nagłośnienia oraz uczczenia wyników projektu EFRROW zorganizowano specjalny festiwal dębów. Uczestnicy festiwalu mieli również okazję posłuchać poezji pod dębem, spróbować potraw z żołądź, a także dowiedzieć się więcej na temat ochrony środowiska. Ideler podsumowuje festiwal z entuzjazmem: „Zorganizowany przez nas festiwal naprawdę pomógł mieszkańcom tej jakże malowniczej części Flandrii odkryć przyrodę i nawiązać z nią więź. Dzięki temu zmienił się sposób, w jaki ludzie dbają o środowisko”.

Lasy górskie – projekt EFRROW umacnia długotrwałą rentowność rolno-leśnej działalności w górskiej części Słowenii

Europejskie góry doświadczają szczególnych ograniczeń przyrodniczych, a dostosowanie lasów do warunków górskich może być źródłem możliwości rozwoju przedsiębiorstw działających na obszarach wiejskich w górskich regionach państw członkowskich.

© Tim Hudson

Europejskie góry są przeważnie pokryte lasami, które według szacunków *Europejskiej Agencji Środowiska*³⁰ obejmują ok. 40 % powierzchni obszarów górskich. W związku z tym leśnictwo ma znaczenie dla gospodarki obszarów wiejskich na terenach górskich, a *Stały Komitet ds. Leśnictwa*³¹ UE zwraca uwagę na potrzebę uwzględnienia specjalnych warunków występujących w lasach górskich. Komitet zachęca do przygotowania szczególnych i zarazem skutecznych środków wspierających leśnictwo w regionach górskich w celu zagwarantowania korzyści społeczno-gospodarczych oraz środowiskowych.

Również w ostatnich *wnioskach do unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich po 2013 r.*³² podkreślono, że obszary górskie zasługują na specjalną uwagę w kwestii uzyskania pomocy w ramach PROW, również ze względu na możliwość realizacji tematycznych programów sektorowych. Znaczenie leśnictwa (na terenach określanych w nowych wnioskach EFRROW jako doświadczające „ograniczeń przyrodniczych”) podkreślają takie organizacje jak *Euromontana*³³. Według tej paneuropejskiej organizacji, członka Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, lasy górskie w Unii Europejskiej mogłyby być lepiej wykorzystywane.

Euromontana zachęca przedsiębiorstwa działające na terenach lasów górskich do osiągania korzyści z projektów rozwoju obszarów wiejskich, które zwiększają konkurencyjność produkcji drewna, podnoszą wartość podstawowych zasobów drewna, organizują łańcuchy dostaw bądź promują zrównoważone podejście do zapewnienia jakości.

Wszystkie wspomniane cele dotyczące leśnictwa można osiągnąć dzięki wsparciu w ramach EFRROW, a przykład projektu rolno-leśnego z północnej Słowenii pokazuje, jakie znaczenie dla działalności przedsiębiorstwa funkcjonującego w regionie lasów górskich mają unijne fundusze rozwoju obszarów wiejskich.

Górski system rolno-leśny

Stanko Hribnik wraz z rodziną zarządza terenem znajdującym się na wysokości 600 m n.p.m. w gminie Velenje na Słowenii. Rodzina Hribników zarządza 21,5 ha lasów, które stanowią część mieszanego przedsiębiorstwa rolnego zajmującego się także ekologiczną hodowlą zwierząt oraz roślin uprawnych.

Gospodarstwo Hribników ma pozwolenie na roczne zbiory nieprzekraczające 210 m³ drewna, a surowiec drewniany ma ograniczoną wartość. Hribnikowie mieli jednak świadomość, że mogliby uzyskiwać większe dochody z lasów górskich, na miejscu przetwarzając polana w drewno do produkcji konstrukcji dachowych, desek, tarcicy stolarskiej czy palet. Takie drewniane produkty o wartości dodanej sprzedają się po lepszych cenach, ale skorzystanie z możliwości uzyskania wyższego dochodu wymagało dużych nakładów finansowych na modernizację tartaku.

Całkowite wsparcie w ramach EFRROW w wysokości 46 954 EUR umożliwiło Stanko Hribnikowi realizację planów rozwoju przedsiębiorstwa. „Bez wsparcia w ramach EFRROW raczej nie zdecydowalibyśmy się zainwestować w modernizację tartaku”, mówi Hribnik.

30 <http://www.eea.europa.eu/publications/europes-ecological-backbone>

31 http://ec.europa.eu/agriculture/fore/opinion_on_forestry_measures_en.pdf

32 http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/proposal3_en.pdf

33 <http://www.euromontana.org/en/themes-de-travail/forests.html>

Dzięki EFRROW gospodarz mógł pozwolić sobie także na zakup nowej piły automatycznej, specjalistycznego odpylacza oraz złącza o niskim napięciu. Część dotacji z EFRROW wykorzystał również na wyrównanie kosztów nowego wózka widłowego niezbędnego do zwiększenia wydajności rodzinnego przedsiębiorstwa obróbki drewna.

Inwestycje przebiegały w dwóch etapach. Do czerwca 2010 r. zakupiono nową piłę do cięcia kłód drewna oraz wózek widłowy. Od maja 2011 r. korzystano już z odpylacza i złącza o niskim napięciu.

Pozytywne wyniki

Wyniki wspomnianych inwestycji znacznie poprawiły zdolność produkcyjną zakładu obróbki drewna Hribernika. Jak mówi sam Hribernik, „do korzyści wynikających z realizacji projektu należą lepsza jakość procesu obróbki drewna oraz większy zakres produkcji. Wydajność naszego zakładu wzrosła o 30 %”.

Modernizacja wpłynęła również na oszczędności wynikające z zastosowania nowej technologii, dzięki której zużycie energii spadło o 10 % w porównaniu do starych urządzeń wykorzystywanych w tartaku. W związku z tym omawiany projekt EFRROW przyniósł również korzyści środowiskowe. Co więcej, odpady drewna z nowego tartaku wykorzystuje się jako zrębki do ogrzewania.

Dodatkowo wykorzystanie nowoczesnej technologii przyczyniło się również do bezpieczniejszego i szybszego prowadzenia prac w tartaku oraz do ograniczenia prac wykonywanych ręcznie. Według Hribernika jest to pozytywny wynik projektu w perspektywie długoterminowej, ponieważ „praca w tartaku stała się prostsza i bezpieczniejsza. Dzięki temu kolejne pokolenie naszej rodziny będzie mogło zwiększyć zasięg prac bazujących na własnych terenach zalesionych. Oczekujemy, że ta inwestycja zwróci się w ciągu pięciu lat. Z kolei w perspektywie długoterminowej planujemy utrzymanie i dalszy rozwój lasów i związanej z nimi działalności. Myślimy również o zainwestowaniu w nowy i większy zakład obróbki drewna”.

Przyszłość takich słoweńskich przedsiębiorstw górskich jak firma rodziny Hriberników jest bezpieczna, a wsparcie w ramach EFRROW stanowiło ważny element sukcesu rodzinnej działalności.

Leśnictwo daje wiele możliwości rozwoju gospodarczego dla europejskich obszarów wiejskich doświadczających „ograniczeń naturalnych”, np. wielu obszarów górskich

© Staniko Hribernik

21

” Do korzyści wynikających z realizacji projektu należą lepsza jakość procesu obróbki drewna oraz większy zakres produkcji. Wydajność naszego zakładu wzrosła o 30 % .”

Staniko Hribernik

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich ONLINE

<http://enrd.ec.europa.eu/>

Komisja Europejska
Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Strona główna | Polityka w Akcji | Państwa Członkowskie | Zagadnienia | Leader | Sieci i Sieciowanie | Publikacje i Media | Wydarzenia i Spotkania | Info | LOGIN

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD) utworzona w październiku 2008 r. aby promować funkcję sieciową dla wszystkich stron zaangażowanych w rozwój obszarów wiejskich na terytorium UE. Sieć ENRD w szczególności wspiera skuteczne wdrażanie programów rozwoju obszarów wiejskich przez Państwa Członkowskie.
[Dowiedz się więcej](#)

Łączenia europejskiej wsi ...

Połącz się z UE
Kliknij na flagę wybranego Kraju, aby połączyć się z Wiejską Europą

Państwa spoza UE

Legendy mapy:
Kraje członkowskie UE
Przystąpienia do UE w roku 2013
Kraje kandydujące
Potencjalne kraje kandydujące
Inne kraje

POLITYKA W AKCJI
Przebieg polityki rozwoju obszarów wiejskich
Polityka rozwoju obszarów wiejskich w liczbach
Baza danych projektów PROW
Ulepszenie wdrażania

WPR 2020
Komunikat o Rozwoju Obszarów Wiejskich

PAŃSTWA CZŁONKOWSKIE
ZAGADNIENIA
Rolnictwo
Środowisko Naturalne
Dobra publiczne
Przedsiębiorczość

Lokalne i krótkie łańcuchy dostarczania żywności
Leśnictwo
Innowacje i ICT
Powiązania wiejsko-miejskie
Aspekty Społeczne
LEADER

SIECI I SIECIOWANIE
Informacje KSOW
Grupy KSOW
Organizacje UE
Inicjatywy Badawcze
FARNET
Europejska Sieć Ocenaacji
Kraje Kandydujące/Potencjalne
Kraje Kandydujące do UE

Narzędzia Samooceny KSOW
Wartość Dodana Sieciowania
PUBLIKACJE I MEDIA
EU Rural Review/Przebieg Obszarów Wiejskich UE
Magazyn ENRD
Brzożany Projektów EFRROW
Publikacje Tematyczne
Galeria Multimediałna
Wielbomski z Obszarów Wiejskich
WYDARZENIA I SPOTKANIA
Kalendarium Wydarzeń
ENRD Seminaria i Konferencje
ENRD Spotkania
Giełdy i Pokazy
Visits to ENRD Contact Point

European Evaluation Network
w Rural Development

Portal LEADER

News
KSOW miesiąca : Austria
Więcej informacji

24 lutego, 2012: Opublikowano serie ulotki Tematycznych Grup Roboczych (TGW-1 - TGW-2 - TGW-3)

22 lutego, 2012: ENRD ze temat Lokalnych Więcej informacji

Jesteśmy ciekawi Państwa opinii na temat niniejszej publikacji Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

TUTAJ * znajduje się krótka ankieta.

* <https://www.surveymonkey.com/s/FLSYJQ7>

Urząd Publikacji

ISSN: 1977-0413